

Naxçıvanın 1 əsrlik mətbu salnaməsi

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süquta uğradan bolşevik işğalından sonra sovet hakimiyyəti yerlərdə öz ideologiya və siyasətini geniş yaymaq üçün mətbu orqanların nəşrinə böyük diqqət göstərmiş, bu istiqamətdə geniş tədbirlər həyata keçirmişdir. Naxçıvan İnqilab Komitəsinin də ilk tədbirlərindən biri öz mətbu orqanını yaratması olmuşdur.

İlk olaraq Naxçıvanda İnqilab Komitəsinin orqanı olan “Kommunist” qəzeti nəşr edilməyə başlayır. Qəzetin yazılmasına gözəl xətti olan məktəblilər və müəllimlər cəlb edildilər. Bu qəzetin 50-60 nüsxə, 2 səhifə həcmində ərəb əlifbası ilə əlyazma şəklində olması haqqında məlumatlar var. Bu mətbu orqanın nəşrində Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, kimya elmləri doktoru, professor Cümşüd Zülfüqarlı və uzun müddət məsul vəzifələrdə çalışmış Nemət Novruzovun böyük xidmətləri olmuşdur. Qəzet hazır olduqdan sonra şəhərin müxtəlif yerlərində divarlardan asılmış. Qısa müddətdən sonra vərəqələr dövrün tələblərinə cavab vermədiyi üçün nəşri dayandırılır.

“Şərq qapısı” qəzetinin 31 mart 1925-ci il tarixli 100-cü nömrəsində bu haqda belə məlumat verilir: “1921-ci ilin əvvəllərində Ölkə İnqilab Komitəsinin daxili işlər şöbəsi tərəfindən divar qəzetinə oxşar əl yazısı ilə “Kommunist” qəzetasının nəşrinə şüru edildi. Bu qəzetə həftədə bir dəfə olaraq əlli nüsxə buraxılırdı”. Bu xəbərdən aydın olduğu kimi, 1921-ci ildə Naxçıvan İnqilab Komitəsi Bakıdan ərəb və rus şriffləri olan mətbəə avadanlığı və bu avadanlığı işlətmək üçün iki mütəxəssis gətirir.

Görülən ilk tədbirlərdən biri də 1921-ci ildə iki qəzetin nəşrinə başlamaq olur. Bu qəzetlərdən biri İnqilab Komitəsinin və hərbi hissənin orqanı olan, çətinliklər üzündən qısa müddətdə nəşrini dayandıran “Naxrespublika” qəzeti, ikincisi həmin ilin noyabr ayının birindən (bəzi texniki səbəblər üzündən qəzet 9 noyabrda işıq üzü görmüşdür), şənbə günü “Cavanlar həyatı” adı ilə nəşr olunan qəzet idi. “Cavanlar həyatı” qəzetinin nəşrində əsas məqsəd Naxçıvan Vilayət Komsomol Komitəsinin orqanı olaraq, Azərbaycan komsomolunun qarşısında duran əsas məsələləri, partiya və dövlətin qərar və göstərişlərini çap etmək, o dövr ictimai həyatın bütün sahələrindəki yenilikləri xalqa çatdırmaq olmuşdur.

Müxbirlərin və mətbəə avadanlığının çatışmaması, əhalinin savadsızlığı ucbatından tirajı 100-150-dən artıq olmayan qəzetin nəşri tez-tez dayandırılırdı. 1921-ci ilin dekabr ayından qəzet həftədə bir dəfə olmaqla daha geniş həcmdə “Füqəra səsi” ilə əvəz olunur. Qəzetin üz səhifəsində “AK(b)P Naxçıvan Ölkə Komitəsinin, Naxçıvan İctimai Şura Cümhuriyyətinin, Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin və Həmkarlar İttifaqı Şurasının nəşiri-əfkarı olan, həftədə bir dəfə çıxan türk qəzetidir” sözləri yazılmışdır.

“Şərq qapısı” qəzetinin 10 illik yubiley nömrəsində qəzetin yaranma tarixi belə təqdim olunur: “1921-ci ilin tam noyabrın 1-dən bu gün 10 yaşını keçirən “Şərq qapısı”nın ilk

1922-ci ildə Əhməd Həşimov Xalq Maarif Komissarı vəzifəsini icra edən zaman Azərbaycan hökuməti ilə razılığa gələrək yeni nəşriyyat avadanlığı gətirir. Bundan sonra Ölkə Fırqə Komitəsi və Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi tərəfindən “Şərq qapısı” adlı qəzetin nəşrinə başlanılsa da, qəzet redaktorunun muxtar respublikanı tərk etməsi və müxbirlərin olmaması, maddi zəiflik və bu kimi səbəblər bu qəzetin bağlanmasına səbəb olur.

Qəzetin mətbəə və avadanlıq məsələsi 1922-ci il dekabr ayının 9-da Naxçıvan Xalq Komissarları Sovetinin iclasında müzakirə olunur və müvafiq qərar qəbul edilir. 1923-cü ildə Naxçıvan hökumətinin Şuralaşması günü münasibətilə Ölkə Fırqə Komitəsinin məsul katibi Tahirəvun təşəbbüsü ilə yenidən “Şərq qapısı” qəzetinin nəşrinə başlanılır.

Tarixi sənədləri vərəqlədikcə belə nəticəyə gəlmək olar ki, Gənclər İttifaqının orqanı olaraq həyata vəsiqə alan “Cavanlar həyatı”nın qısa müddət ərzində təkmilləşərək daha geniş formatda və məzmununda nəşrini davam etdirməsi siyasi baxımdan daha önəmli olduğundan hakimiyyət “Füqəra səsi”nin davamlılığında məqsədli olmuş və həmin qəzet 1922-ci ilin aprel ayından “Şərq qapısı” adı altında yenidən bərpa olunsada, 1923-cü ilin ortalarından varlığını bugünədək qoruyub saxlaya bilmişdir.

1925-ci ilin mart ayının 31-də qəzetin 100-cü nömrəsi işıq üzü görür. Qəzetin bu yubiley nömrəsi böyük təntənə ilə qeyd edilir. Yubileyə əlaqədar qəzet 1000 nüsxə ilə buraxılır. Həmin nömrədə dərc olunan baş yazıda deyilir: “Əsrlərdən bəri maarif və mədəniyyətin parlaq ziyasından məhrum olaraq cəngavərlər, cəlladlar pəncəsində inləyən Naxçıvan tarixində bu gün göstərilməmiş bir bayram; Gələcək nəslə şərəfli bir yadigar buraxacaq həmin bu yadigar, Şərqin qapısında yaşayan Naxçıvan ölkəsinin türk əməkçiləri tərəfindən mövhumat və cəhalətə qarşı vurulan 100 ədəd maarif qurşunu və 100 nömrəyə varmış olan bir türk qəzetəsidir”.

“Şərq qapısı” qəzeti 1930-cu ilədək ərəb, 1930–1940-cı illərdə latın, 1940-cı ildən 2001-ci ilin iyununadək kiril əlifbası ilə çap olunub. Həmin dövrdən indiyədək latın əlifbası ilə nəşr olunur.

Qəzetin ilk redaktoru, Naxçıvan Xalq Maarif Komissarı vəzifəsində işləyən Həmid Mahmudov olmuşdur. Hazırda qəzetə jurnalist Sara Əzimova redaktorluq edir.

Böyük Vətən müharibəsinin meydana çıxardığı xüsusi çətinliklər dövründə “Şərq qapısı” qəzeti cəbhə ilə xalq arasında körpü yaradan mətbuat orqanı kimi regionda hər evin qapısını açmış, döyüş səngərlərinə belə gedib çatı bilmişdir.

Böyük Vətən müharibəsindən sonra mətbuatda əvvəlki illərlə müqayisədə dönüş nöqtəsi yaranmışdır. Müharibədən sonrakı quruculuq dövrü mətbuatın inkişafını stimullaşdıran qüvvəyə çevrilmişdir. Həmin dövrdə “Şərq qapısı” qəzeti ədəbi mühitlə yanaşı, xalq təsərrüfatının ayrı-ayrı sahələrindən təsirli yazılar vermişdir. Həmin dövrdə redaksiyanın əsas heyətini fəhlə-kəndli müxbirlər təşkil etsə də, qəzet öz səviyyəsini və operativliyini qoruyub saxlaya bilmişdir.

“Şərq qapısı” qəzetinin həyatında da 1970-ci ildən sonra yeni mərhələ başlanmışdır. Bu dövrdə respublikamızın hər bir bölgəsində olduğu kimi, Naxçıvanda da mətbuatın inkişafına xüsusi qayğı və diqqət yetirilmiş, məhz bu dövrdə mətbuat orqanlarının və işçilərinin əməyi dövlət tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Ötən əsrin 70-ci illərinin əvvəllərində Naxçıvanda böyük redaksiya-nəşriyyat kompleksi inşa olunmuş, “Şərq qapısı” qəzetinin gündəlik və böyük formatda nəşri təmin edilmişdir. Bu dövrdə qəzet muxtar respublikanın ictimai-siyasi, sosial həyatının işıqlandırılmasında, qabaqcıl, yaradıcı və ziyalı adamların portretlərinin yaradılmasında, Naxçıvanın iqtisadi potensialının dirçəlişində və tərənnümündə mühüm rol oynamış, millilik prioritetləri önə çəkilmiş, dil, ədəbiyyat, mədəniyyət və tarixə həsr olunmuş, azərbaycanlıq ideologiyasına xidmət edən yazılar da dərc olunmuşdur.

Azərbaycan KP MK-nın 25 sentyabr 1979-cu il tarixli qərarı ilə qəzetə “Sovet Naxçıvanı” adı verilir. 30 oktyabr 1979-cu ildən isə Azərbaycan KP MK-nın 19 Nəli büro protokoluna əsasən Mərkəzi Komitənin Azərbaycanada və Özbəkistanda çıxan yerli qəzetlərin yanvar ayından rus dilində dublika-

tının çıxarılması barədə qərarını əsas tutaraq “Sovet Naxçıvanı” qəzetinin rus dilində 5 min tirajla “Sovetskaya Naxiçevan” başlıqlı dublikatı çıxmağa başlayır. Adının dəyişdirilməsinə baxmayaraq, “Sovet Naxçıvanı” qəzeti böyük əənəyə malik olan “Şərq qapısı”nın yolunu davam etdirmiş, varislik ənənələrini qoruyub saxlamışdır”. 1989-cu ilin oktyabrın 24-dən qəzetin əvvəlki tarixi adı – “Şərq qapısı” özünə qaytarıldı.

1988-ci ildən Azərbaycanda baş qaldıran azadlıq hərəkatı 1990-cı ilin yanvarında özünün ən yüksək, eyni zamanda, qanla əldə olunan azadlıq zirvəsini fəth etdi. Zülmə və əsarətə, haqsızlığa dözümlü səbri tükənən xalqın tələbi ilə Naxçıvan MR Ali Soveti 1990-cı il yanvarın 20-də Naxçıvanın SSRİ tərkibindən çıxması haqqında bəyanat verdi. Bəyanat Naxçıvan televiziya, eləcə də radio işçilərinin yaratdığı imkan vasitəsilə radio ilə orta dalgədə beş dildə dünya ictimaiyyətinə çatdırıldı. Xaosun yaratdığı imkandan faydalanaraq hadisələri obyektiv xalqa çatdırmaq istəyində olan bir qrup Naxçıvan ziyalıları muxtar respublikanın rəsmi dövlət qəzeti olan “Şərq qapısı”nı müstəqil nəşr etdirmək qərarına gəldilər.

“Birlik və demokratiya uğrunda” şüarını əsas götürən “Şərq qapısı” qəzeti 1990-cı ilin 19 yanvarından 10 min tirajla Naxçıvan Respublikasının qəzeti kimi oxuculara təqdim olundu. Ən maraqlısı isə odur ki, ömrü çox qısa olmasına baxmayaraq, böyük rezonans doğuran ilk müstəqil mətbu orqan 70 il sonra məcbur edilən xalqın tribunasına, yazmaq yangısının təsnəsinə çevrilmişdi.

1990-cı ilin iyulunda dahi öndər Heydər Əliyev Moskvadan Naxçıvana qayıdandan sonra muxtar respublika blokadada olmasına baxmayaraq, bütün dünyanın nəzərləri Naxçıvana yönəlmişdi. 1991–1993-cü illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri işləyən möhtərəm Heydər Əliyevin şəxsiyyəti və fəaliyyəti ətrafında Azərbaycan Respublikasına o zaman rəhbərlik etmiş şəxslərin yaratdıqları sərt informasiya blokadasının yarılmasında “Şərq qapısı” qəzeti xüsusi rol oynamışdır.

1995-ci ilin axırlarında Azərbaycan Milli Məclisinə və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə keçirilən parlament seçkilərindən sonra muxtar respublika ali qanunverici orqanının yeni tərkibdə fəaliyyətə başlaması durğunluğa, ətalətə son qoymuş, yeni həyat quruculuğu sahəsində geniş imkanlar açmışdır. Bu səbəbdən 1996-cı ilin əvvəlindən qəzetin fəaliyyətində də canlanma yaranmış, onun üzləşdiyi maliyyə problemləri birdəfəlik həllini taparaq həftədə iki dəfə işıq üzü görməyə başlamışdır.

Müstəqillik dövründə “Şərq qapısı” qəzetinin ilk yubileyi 1996-cı ilin dekabr ayında keçirilmişdir. Azərbaycan xalqının ümummilliyli lideri Heydər Əliyev qəzetin 75 illik yubileyini unutmamış, ölkə rəhbəri kimi qəzet redaksiyasına təbrik məktubu ünvanlamışdır. Qəzetin 26 noyabr 1996-cı il tarixli sayında dərc olunan təbrik Naxçıvan mətbuat tarixin-

də ölkə başçısı tərəfindən qəzet redaksiyasına ünvanlanan ilk məktub idi. Ölkə başçısının onun həyat və fəaliyyətində mühüm rol oynamış doğma qəzetinə təbrik məktubu göndərməsi qəzetin respublika səviyyəli nüfuzunu artırmış, onun dövlət səviyyəsində diqqətdə olduğunu bir daha təsdiqləmişdir.

Dahi rəhbər təbrik məktubunda redaksiya əməkdaşlarının əməyini yüksək qiymətləndirərək onun gələcək fəaliyyət istiqamətini də göstərirdi: “Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra “Şərq qapısı” qəzetinin kollektivi öz fəaliyyətində canlı dönüş yaratmış, ölkəmizdə gedən yeni cəmiyyət quruculuğu və demokratik dəyişikliklərin həyata keçirilməsi prosesinə fəal qoşulmuşdur. Əminəm ki, “Şərq qapısı” qəzeti Azərbaycanın azad və demokratik mətbuat sistemində layiqli yer tutaraq dövlətçiliyimizin möhkəmlənməsi yolunda bütün qüvvələri səfərbər etmək, hər oxucuda müstəqil Azərbaycanın sabahına inam yaratmaq üçün var gücünü sərf edəcəkdir”.

Müstəqillik illərində “Şərq qapısı” qəzetinin maddi-texniki bazası gücləndirilmiş, ən son texniki avadanlıqlarla zəngin mətbəəsi və redaksiya binası tikilib istifadəyə verilmişdir. 2012-ci ildən qəzetin internet saytı fəaliyyətə başlamış, qəzetin 94-cü və 95-ci ildönümləri münasibətilə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Milvauki vilayətində hökumət bəyannaməsi qəbul edilmişdir.

Əminik ki, Azərbaycan mətbuat tarixində xüsusi yeri olan, 104 illik şərəfli yol keçən “Şərq qapısı” qəzeti bundan sonra da dövlətçilik, maarifçilik, inkişaf və tərəqqinin simvolu, Naxçıvan tarixinin güzgüsü olaraq qalacaq, yaşayacaq, yaşatdıracaqdır. Azərbaycan Respublikasının Xalq rəssamı Tahir Salahovun dediyi kimi: “Qoy, “Şərq qapısı”nın fəaliyyəti rəssam palitrası kimi əlvən boyalarla, şair ilhamlı nadir sözlərlə, bəstəkar royalı kimi nikbin və coşqun nəğmələrlə zəngin olsun”.

Surə SEYİD, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent